

EUGENIU COȘERIU DESPRE TRADUCERE.
CÎTEVA NOTE BIBLIOGRAFICE /
EUGENIU COȘERIU SUR LA TRADUCTION.
QUELQUES NOTES BIBLIOGRAPHIQUES

Dorel FÎNARU¹

Rezumat²: Consecvent perspectivei sale integraliste asupra limbajului, perspectivă structurată ternar, Coșeriu consideră că și *lingvistica traducerii* ar trebui să însumeze o *lingvistică teoretică*, o *lingvistică generală* și o *lingvistică descriptivă*. Pentru că în traductologia românească, spre deosebire de alte spații culturale, viziunea lui Eugeniu Coșeriu este foarte puțin cunoscută și aplicată, rîndurile care urmează nu-și propun altceva decît să ofere celor interesați cîteva repere bibliografice fundamentale.

Cuvinte-cheie: *Eugeniu Coșeriu, traductologie integralistă, lingvistica textului, traducere, transpunere, versiune*

Résumé : Conformément à sa perspective sur le langage intégraliste, perspective structurée d'une manière ternaire, Coșeriu croit que *la linguistique de la traduction* devrait résumer une *linguistique théorique*, une *linguistique générale* et une *linguistique descriptive*. Puisque dans la traductologie roumaine, contrairement à d'autres espaces culturels, la vision d'Eugeniu Coșeriu est peu connue et appliquée, les lignes qui suivent se proposent de fournir aux personnes intéressées quelques repères bibliographiques de base.

Mots-clés : Eugeniu Coșeriu, traductologie intégraliste, la linguistique du texte, traduction, transposition, version

Chiar dacă traductologia nu constituie o zonă de maxim interes a integralismului lingvistic, numeroase probleme de teorie și practică a traducerii abordate de Eugeniu Coșeriu sînt adeseori citate în unele lucrări fundamentale consacrate domeniului, iar opiniile lingvistului român sînt invocate de autori germani, spanioli, italieni, francezi, englezi, americani, ruși, japonezi, etc. Din păcate contribuția lui Coșeriu în acest domeniu este foarte puțin cunoscută în România și adeseori nu doar o serie de doctoranzi care lucrează la teze în traductologie, ci și specialiștii noștri nu îi cunosc opera, nu îl citează, iar dacă o fac, de multe ori citările sînt din surse indirecte. Rîndurile care urmează nu-și propun altceva decît o mai bună cunoaștere a studiilor consacrate de învățatul român acestui domeniu.

¹ Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, dorelfinaru@yahoo.com

² Alegerea ortografiei cu î din i aparține autorului.

Concepția lui Eugeniu Coșeriu asupra limbajului văzut ca *energeia* (de sorginte Aristotel via Humboldt) este transferată și asupra traducerii. Dimensiunea viitoare a limbii aparține, de fapt, esenței sincroniei, pentru că o limbă este un sistem de procedee, de moduri de facere: „Concepția mea este concepția dinamică a limbajului în toate formele lui, și în aplicarea lui, inclusiv în texte, unde apare mereu ceva nou: și în traducere, pentru că traducătorul va trebui să creeze tocmai ceva nou, nu doar pentru ceea ce limba țintă nu cunoaște și, în limba de plecare, poate există deja de mult timp, ci și pentru ceea ce este textual nou: trebuie să creeze ceva nou pentru ceea ce este nou creat în textul original.”³

Cunoașterea lucrurilor la care se referă limbajul este esențială nu doar pentru utilizarea concretă în vorbire, ci și în cazul particular al traducerii: „actul de a traduce nu este altceva decât o vorbire, cu un conținut virtual identic, în două limbi diferite. Nu traducem limbi, ci vorbiri și afirmații; nu traducem ceea ce o limbă dată ca atare spune, ci ceea ce se spune cu acea limbă, nu traducem deci semnificații, ci, în principiu, traducem ceea ce este desemnat cu ajutorul semnificațiilor. Semnificațiile sînt un instrument și nu un obiect al traducerii, tot așa cum sînt un instrument și un obiect al vorbirii. Nu există o transpunere directă de la semnificațiile limbii-sursă către semnificațiile limbii-țintă; drumul trece în mod necesar prin desemnatul extralingvistic. De aceea, traducerea este întotdeauna mai întâi *des-compunere prin limbaj* (*Entsprachlichung*) urmată de o *re-compunere prin limbaj* (*Versprachlichung*).”⁴

Într-o primă parte vom enumera studiile coșeriene consacrate total sau parțial problemelor teoretice și practice ale traducerii. Majoritatea acestor studii pot fi accesate pe platforma online a Arhivei Coșeriu de la Tübingen: <http://www.coseriu.de/publikationen>.

1. *Bedeutung und Bezeichnung im Lichte der strukturellen Semantik*, în vol. P. Hartmann, H. Vernay (editori), *Sprachwissenschaft und Übersetzen*. Symposion an der Universität Heidelberg, Hueber, München, 1970, pp. 104-121

*

2. *Über Leistung und Grenzen der kontrastiven Grammatik*, în vol. *Probleme der kontrastiven Grammatik*, Jahrbuch 1969 des Instituts für deutsche Sprache, Düsseldorf, 1970, pp. 9-30

*

³ Johannes Kabatek, Adolfo Murguía, « *A spune lucrurile așa cum sunt...* » Conversații cu Eugeniu Coșeriu, Traducere, indici și completări bio-bibliografice de Adrian Turculeț și Cristina Bleorțu, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2017, p. 135.

⁴ Eugeniu Coșeriu, *Omul și limbajul său*, Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală, Antologie, argument, note, bibliografie și indici de Dorel Fînar, Iași, Editura Universității ”Al.I. Cuza”, 2009, pp. 131-132.

3. *Das Problem des Übersetzens bei Juan Luis Vives*, în *Interlinguistica. Sprachvergleich und Übersetzung. Festschrift zum 60. Geburtstag von Mario Wandruszka*, M. Niemeyer, Tübingen, 1971, pp. 571-582

Versiune spaniolă:

3.a. *El problema de la traducción en Juan Luis Vives*, în Eugenio Coseriu, *Dos estudios sobre Juan Luis Vives*, Traducción de Ute Schmidt Osmanczik, în *Cuadernos de lingüística*, vol. 4, Instituto de Investigaciones Filológicas, Centro de Lingüística Hispánica, México, 1978, pp. 33-48

*

4. *Falsche und richtige Fragestellungen in der Übersetzungstheorie*, în vol. *Theory and Practice of Translation*, Nobel Symposium 39, Stockholm, 1976, coord. L. Grähs, G. Korlén, B. Malmberg, Bern – Frankfurt/Main – Las Vegas, 1978, pp. 17-32

Versiune spaniolă:

4.a. *Lo erróneo y lo acertado en la teoría de la traducción*, în vol. *El hombre y su lenguaje: estudios de teoría y metodología*, Gredos, Madrid, 1977, pp. 214-239

Versiune românească:

4.b. *Problematika teoriei traducerii*, în *Analele Științifice ale Universității "Al. I. Cuza" din Iași. Secțiunea Limbi și literatură străine*, nr. 1, 2000-2001, pp. 7-21 [traducere de Casia Cujbă].

În finalul studiului *Falsche und richtige Fragestellungen in der Übersetzungstheorie*, Coșeriu formulează un fel de teorie generală a relativității traducerii, mai exact a adjectivului *bun* la superlativul relativ de superioritate din sintagma *cea mai bună traducere*: „Un ideal general în ceea ce privește traducerea este o *contradictio in adiecto*, întrucât o invariantă optimă de traducere cu valoare generală este tot atât de imposibilă ca și un optimum general al vorbirii. Traducerea este mai degrabă asemănătoare cu vorbirea și de aceea pentru traducere, ca și pentru vorbire, au valoare numai normele motivate și diferențiate prin finalitatea actului întreprins. Din aceeași cauză nu există nici pur și simplu *cea mai bună traducere* pentru un anumit text: există numai cea mai bună traducere a unui anumit text pentru un anumit receptor, un anumit scop și o anumită situație istorică.”⁵

*

5. *Kontrastive Linguistik und Übersetzungstheorie: ihr Verhältnis zueinander*, în vol. *Linguistik und Übersetzungswissenschaft*, coord. W. Kühlwein, G. Thome und W. Wilss, Wilhelm Fink Verlag, München, 1981, pp. 183-199

Versiune rusească:

⁵ Eugeniu Coșeriu, *Falsche und richtige Fragestellungen in der Übersetzungstheorie*, în *Übersetzungswissenschaft*, coord. W. Wilss, Darmstadt 1981, p. 46 (traducere de Flora șuteu și Rose Stein)

5.a. *Kontrastivnaja lingvistika i perevod: ich sootnošenje*, în *Novoe v žarubežnoj lingvistike*, XXV, *Kontrastivnaja lingvistika*, coord. V. P. Neroznak și V. G. Gak, Moscova, 1989, pp. 63-81 [traducere de B. A. Abramov].

Versiune franceză:

5.b. *Science de la traduction et grammaire contrastive*, în rev. *Linguistica Antverpiensia*, XXIV, 1990, pp. 29-40.

Versiune românească:

5.c. *Relația dintre lingvistica contrastivă și traducere*, în *Analele Științifice ale Universității "Al. I. Cuza" din Iași*, Secțiunea *Limbi și literaturi străine*, nr. 1, 1998, pp. 5-20. [traducere de Casia Cujbă].

*

6. *Los límites reales de la traducción*, în vol. *Temas de Lingüística Aplicada*, J. Fernández Barrientos Marín, Celia Wallhead (editori), Universidad de Granada, Granada, 1995, pp. 155-168.

În acest studiu, cu un caracter predominant teoretic, perspectiva integralistă se aplică și asupra traductologiei: „traductologia este forma integrală a lingvisticii aplicate, pentru că traductologia trebuie să aplice atât lingvistica limbajului cât și lingvistica limbilor, deoarece limbile sînt instrumentele traducerii, dar și lingvistica textului pentru că, de fapt, se traduc doar texte”. (pp. 167-168)

Să remarcăm și observațiile asupra traducerii textului poetic: „în traducerea poeziei, care este limbajul absolut, se poate face doar aproximare sau adaptare și niciodată traducere efectivă, adică trecere de la o desemnare la altă desemnare, pentru că absolutul într-o limbă nu este în același timp absolut și în alte limbi”. (p. 167)

*

7. *Abast i límits de la traducció*. Lliçó inaugural del curs acadèmic 1996-97 de la Facultat de Traducció i Interpretació, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona, 1996

Versiune spaniolă revizuită și adăugită:

7.a. *Alcances y límites de la traducción*, în rev. *Lexis*. Revista de lingüística y literatura, vol. XXI, nr. 2, Lima, 1997, pp. 163–184.

Versiune franceză:

7.b. *Portée et limites de la traduction*, în rev. *Parallèles*, Faculté de traduction et d'interprétation de l'Université de Genève, nr. 19, 1997, pp. 19-34

Coșeriu își propune să pună bazele a ceea ce el numește *o teorie realistă a traducerii*, teorie care, la rîndul său ar trebui să constituie temelia unei *lingvistici a traducerii*. Demersul său se bazează pe patru dihotomii terminologice:

1. obiect și instrument al traducerii;
2. conținut de limbă (semnificație) și conținut de text (sens);

3. limbă și utilizare a limbii (vorbitură);
4. transpunere și versiune.

Traducerea e un tip particular de vorbitură: înseamnă să vorbești prin mijlocirea unei alte limbi cu un conținut dat dinainte. Iar unitățile vorbirii sînt, mai exact, discursurile sau textele. A traduce înseamnă, de fapt, a transfera, în ceea ce privește expresia, un conținut textual dintr-o limbă A într-o limbă B. Traducerea este triplu determinată:

- „a. de conținutul textual dat dinainte;
- b. de posibilitățile de echivalare semantică între limbile implicate privind expresia acestui conținut;
- c. de situarea istorică a traducătorului și de finalitățile proprii activității sale de traducere.”

*

În final trebuie să menționăm că în cadrul școlii integraliste românești cea mai importantă contribuție în privința traductologiei o are Cristina Varga, autoare a unor studii (v. *Bibliografia*) care au în vedere, printre altele, actualitatea lui Coșeriu în teoria traducerii, cele mai importante concepte coșerieni în teoria traducerii, încercarea de a realiza un glosar al terminologiei coșerieni a traducerii în limbile franceză, spaniolă, catalană și română precum și alcătuirea unor bibliografii amănunțite ale domeniului în discuție.

Bibliografie:

- Albrecht, Jörn; Métrich, René (2016): *Manuel de traductologie*, Berlin/Boston, De Gruyter.
- Coșeriu, Eugeniu (2009): *Omul și limbajul său*, Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală, Antologie, argument, note, bibliografie și indici de Dorel Fînaru, Iași, Editura Universității „Al.I. Cuza”
- Laplace, Colette (2000): *Théorie du langage et théorie de la traduction*. Les concepts-clefs de trois auteurs: Kade (Leipzig), Coseriu (Tübingen), Seleskovitch (Paris), Collection „Traductologie”, n° 8, Paris, Didier Erudition
- Polo, José (2012): *Trabajos de Eugenio Coseriu, en lengua Española, sobre la traducción y su entorno*, în „Trans”. Revista de traductología, nr. 16, pp. 103-115
- Șuteu, Flora; Stein, Rose (1991-1992): *Traducere și metalimbă*, în „Analele Științifice ale Universității ”Al.I. Cuza» din Iași”. Serie nouă, Secțiunea IIIe. Lingvistică, vol. tematic *Omul și limbajul său*. Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu, tomul XXXVII/XXXVIII, pp. 153-157
- Varga, Cristina (2016): *Concepte coșerieni actuale în teoria traducerii*, în vol. Dumitru-Cornel Vîlcu, Eugenia Bojoga, Oana Boc, (editori), *Școala coșeriană clujeană*. Contribuții, vol. I, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, pp. 209-220
- Varga, Cristina (2014): *Eugenio Coseriu. La terminología de la traducción*, în vol. Eugenia Bojoga, Oana Boc, Dumitru-Cornel Vîlcu (éditeurs), *Coseriu: perspectives contemporaines*, Actes du deuxième Colloque International d'études cosériennes

CoseClus2009, 23-25 septembrie, Cluj-Napoca, Roumanie, Tome 2, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, pp. 146-164
Varga, Cristina (2013): *Eugeniu Coșeriu. Teoria traducerii*, în rev. „Limba română” (Chișinău), anul XXIII, nr. 5-6